

SOCIJALNA PERSPEKTIVA EKOFEMINIZMA

Ivanka Buzov

Hrvatske mornarice 22
21000 SPLIT
e-mail: buzoviva@yahoo.com

Sažetak

Zahvaljujući feminističkom pokretu, ženskom građanskom aktivizmu unutar ekološkog pokreta i razvoju teorijskog diskursa feminizma razvila se polifonija u odnosu na suvremene probleme okoliša, poznata kao ekofeminizam ili ekološki feminizam. U ovom radu se fokusiramo na socijalni ekofeminizam i njegovu kritiku dominacije koja je korespondirala s osnovnim postavkama feminističke i teorije socijalne ekologije Murray Bookchin-a. Vizija ženskog oslobođanja, društvene jednakosti i, konačno, socijalne pravde povezuje se s afirmacijom degradiranog i podčinjenog područja neljudske prirode. U tom smislu se promovira ekofeministička etika koja je u osnovi partnerska, oslobođena od dualizama zapadnog intelektualnog mišljenja i od muško-rodne pristranosti o ženi i prirodi. Već istaknutu ekofeminističku tezu o povezanosti žene i prirode, socijalni ekofeminizam postavlja u kontekst društveno konstruiranog patrijarhata odnosno opresije i dominacije nad ženama, zatim pojačava feminističku kritiku patrijarhalnog društva, društvene dominacije i hijerarhije i prihvaća bazično načelo socijalne ekologije po kojem dominacija prirodom proizlazi iz dominacije čovjeka nad čovjekom, te kao takva predstavlja primarni društveni cilj. U identificiranju novih točaka pomoću kojih širi mrežnu strukturu dominacije, socijalni ekofeminizam povezuje dominaciju žene i prirode s rasnom i klasnom dominacijom, te zagovara radikalno suprotstavljanje postojećim institucijama društva koje su izgrađene na ovom sustavu dominacije.

Problem ljudske nejednakosti i afirmacija socijalne pravde kojima su se kroz stoljeća bavile radikalne socijalne teorije (uključujući i feminizam), sada se obnavlja u socijalnoj struji ekofeminizma koja veže viziju rodnog, klasnog, rasnog i oslobođenja svih koji izlaze iz okvira uobičajenih društvenih normi o normalnosti s afirmacijom degradiranog i podčinjenog područja neljudske prirode.

Ključne riječi: dijalektički naturalizam, dominacija, ekofeminizam, ekologija, etika, priroda, socijalna ekologija, socijalni ekofeminizam, žena

UVOD

Većina istraživanja specifičnog historijskog konteksta pojave ekofeminističke teorije, kao ključna imena spominju Françoise d'Eaubonne i Rosemary Radford Ruether i prvu polovicu 70-tih godina prošlog stoljeća¹. Prikaz razvoja diskursa uglavnom se svodi na praćenje njegovog teorijskog naslanjanja na različite feminističke struje i profiliranja kroz kulturalni, socijalni, socijalistički i liberalni ekofeminizam. Rijetko se, međutim, ističe da je sastavljanje prvog *curriculum*a za

¹ Glavno izvorište termina ekofeminizam pripisuje se članku *Feminism ou la Mort* Françoise d'Eaubonne (1974), u kojem se prvi puta upotrebljava termin ekofeminizam. Ali, autorstvo za ovaj neologizam se jednako pripisuje i Rosemary Radford Ruether koja u knjizi *New Woman, New Earth: Sexist ideologies and Human Liberation* (1975) piše o ekološkom feminizmu.

kurs ekofeminizma započeto 1978. godine. Naime, te godine je Murray Bookchin kojemu, kao i Harry B. Friedgood-u i Georg Pitch-u, pripisuju uočavanje povezanosti ekološkog i socijalnog pitanja (Cifrić,1989:313), pozvao feminističku aktivisticu i teoretičarku Ynestru King da na Institutu za socijalnu ekologiju (u daljnjem tekstu, ISE) u Boorlington-u (Vermont) razvije *curriculum* o feminističkom pristupu ekologiji. Pojava tada novog vala radikalnog feminističkog pokreta doprinosila je upotpunjavanju slike nečega što je - uz ekološki, pokrete za ljudska i građanska prava, antiratni i antinuklearni pokret – predstavljalo potencijal nove ljevice koja je prepoznala važnost pravljenja veza između različitih formi socijalne i ekološke nepravde. Energija, impuls i poruke ovih pokreta imale su teorijski odraz i u načelima socijalne ekologije razvijene na ISE-u, koja je propitivala socijalna i politička izvorišta suvremenih ekoloških problema.

FEMINIZAM, EKO-FEMINIZAM, SOCIJALNA EKOLOGIJA: TOČKE PRESIJECANJA

Ženski pokret se od pokreta za pravo glasa žena 19. i prve polovice 20. stoljeća, pretvara u suvremeni pokret za oslobođenje žena i ravnopravnost spolova u drugoj polovici 20.stoljeća, donoseći nove koncepte, sadržaje i metode u toj borbi. Paralelno s pokretom, razvijala se i misao koja je zagovarala prava žena i žensku emancipaciju kroz promjenu karaktera spolnih/rodni odnosa u društvu. Ta misao, poznatija kao feminizam, pojavila se u okviru diskursa europskog prosvjetiteljstva 19. stoljeća i do današnjih dana mobilizira mnoge žene u pokretima koji teže društvenoj transformaciji spola i roda, držeći da rodni odnosi nisu zapisani u prirodnim razlikama među spolovima pa niti nepromijenljivi (Andermahr i sur., 2000:92).

Prema tvrdnji Herberta Marcusea, suvremeni pokret za oslobođenje žena je možda najvažniji i potencijalno najradikalniji politički pokret, zato jer se suprotstavlja osobinama postojeće muške civilizacije i za ciljeve postavlja radikalne izmjene materijalne i intelektualne kulture koje traže promjenu ukupnog društvenog sustava, a prvenstveno propitivanje dihotomije muškarac-žena (Marcuse,1978:11-13). Ovu fazu ženskog pokreta prati feminizam drugog vala (ili neofeminizam)² i njegova opća kritika represivnih vrijednosti patrijarhalne

² Do sada su identificirane i uokvirene 2 faze (ili 2 vala) feminističkog istraživanja. Prvu fazu se označava kao liberalni feminizam koji traži jednak pristup za žene prema simboličkom poretku moći u društvu. Druga, koja se pojavila nakon 1968.godine i udružena je s radikalnim feminizmom, odbija patrijarhalni simbolički poredak te ističe žensku razliku u odnosu prema muškarcu. Budući da se u ovom valu feminizma iznose feministički zahtjevi koji su stariji od novih društvenih pokreta (npr. ekoloških), a to su zahtjevi za promjenom odnosa prema prirodi koji se u patrijarhatu veže i za 'prirodu žene', ova faza se običava označavati i kao –neofeminizam (Despot, 1995:102). Treća faza (ili treći val), koja je u tijeku, predstavlja novi teorijski prostor u kojem je promijenjen pojam identiteta i seksualnog identiteta. Fokusira se koncept razlike po sebi i promovira raznolikost subjektiviteta (Andermahr i sur., 2000:292). Neki autori/ice, kao što ćemo vidjeti u ovom tekstu, drže da je upravo pojava ekofeminizma jedno od glavnih obilježja feminizma trećeg vala.

civilizacije bez obzira na tip političkih sustava koje proizvode ili brojnost, veličinu i rasprostranjenost opresiranih društvenih grupa. Fokus interesa suvremenog pokreta za oslobođenje žena širi se i prema svim ostalim društveno ugnjetenim grupama i manjinama koje su kao takve označene u odnosu na promoviranu društvenu i institucionalnu moć. No, s obzirom da u velikom broju nerazvijenih i zemalja u razvoju još uvijek nije dostignuta ravnopravnost u područjima građanskih i političkih sloboda za žene, pokret danas djeluje i na prvobitnoj razini - borbe za ženska građanska i politička prava.

Za razliku od feminističkog koji imaju dužu tradiciju, ekološki pokret prvi puta stupa na scenu u drugoj polovici 20. stoljeća, kada se - u uvjetima strukturalne i gospodarske krize država blagostanja - naglo uviđa kriza u odnosu na ograničenost prirodnih resursa potrebnih za preživljavanje čovječanstva. Zbog širokog spektra očitovanja prema problemima okoliša primjerenije je govoriti ne o jednom nego o ekološkim pokretima. Po dinamici aktivnosti i brojnosti prosvjednika posebno se ističe antinuklearni koji je predstavljao i sponu između ekološkog i mirovnog pokreta. Karakterističan je i po tome što u njegovim javnim prosvjedima sudjeluje veliki broj žena.

Ovi 'novi društveni pokreti'³, najveći su uspon svog djelovanja zabilježili kasnih 60-tih i ranih 70-tih godina prošlog stoljeća, nakon studentskog prosvjeda 1968. godine. Tijekom 70-tih su orijentirani na slobodu kao najveću vrijednost, 80-tih na kvalitetu života a njihovo isticanje potrebe za životom nužno je preispitalo odnos čovjeka i prirode (Despot, 1995 :24). To je bilo i vrijeme kada na teorijskom planu, u općoj klimi kritičkog društvenog mišljenja, cvjetaju ona radikalna kojima pripada i suvremena feministička teorija.

Razdoblje druge polovice prošlog stoljeća bilježi postupno, a 70-tih godina i naglo, izjednačavanje obrazovnih mogućnosti za muškarce i žene u većini razvijenih i zemalja u razvoju, kao i povećanje sudjelovanja žena u ukupnom broju zaposlenih⁴. Značajna prisutnost žena na visokoškolskim institucijama i snaga feminističkog pokreta doprinosi i osnivanju prvih Ženskih studija, najprije na sveučilištima u Sjedinjenim Američkim Državama (od 1969. do 1976. godine), a zatim u Europi od 1978. godine⁵.

³ Za razliku od klasičnih društvenih pokreta (ili starih), novi društveni pokreti nisu usmjereni prema političkoj vlasti već prema pojedincu i društvu i često se razumiju kao pokreti jednog pitanja, čiji karakter se u konačnici rješava kao univerzalno pitanje (npr. neravnopravnost spolova u neofeminističkom pokretu, ekološka kriza u ekološkim pokretima itd.). Pojavljuju se od kraja 60-tih godina prošlog stoljeća i najvažnije njihove karakteristike u odnosu na stare/klasične pokrete su: autonomnost i rezerviranost prema institucijama i političkim partijama, indiferentni su prema ideološkim razlikama, opredjeljuju se za nenasilne forme djelovanja i koriste novi jezik, gradeći novu oporbenu političku kulturu. (Vidi o tome opširnije :Despot, 1989 i Pavlović, 1987)

⁴ Vidi o tome: Beck, U. (2001) - Četvrto poglavlje: Ja sam ja: o odnosima i konfliktima spolova unutar i izvan porodice.

⁵ Prvi slobodni kursovi Ženskih studija na sveučilištima u SAD-u započeli su osvjetljavanjem specifičnih područja spolnosti i položaja žene, dok u drugom valu njihovog razvoja osvajaju i sveučilišne sredine kada dobivaju akademski status i predaju se na fakultetima širom SAD-a.

Osim kritika volje za moć u društvu i promocije muškog mišljenja u društvenim znanostima, žene kritiziraju i volju za moć u prirodnim znanostima, dovode u pitanje cijeli civilizacijski model i zalažu se za promjenu odnosa čovjek - priroda. Istu potrebu koja se izražava u ograničenju volje za moć odnosno emancipacijom od volje za moć, osim feminističkog, zastupao je i ekološki pokret (Despot, 1989: 99 -100). I jedan i drugi pokret zalažu se za promjenu društvene svijesti, jedan glede promjena odnosa spolova a drugi upozorava na potrebu za promjenom ljudskog odnosa prema prirodi.

Ženski pokret postaje internacionalni fenomen kojeg prati eksplozivan rast nove literature o ženama i ženskom iskustvu, što je učinilo vidljivim sve aspekte, do tada, njihovih neosmišljenih života (Ritzer, 1997:73). Intelektualna motivacija žena da odgovore na pitanja o neravnopravnosti spolova doprinijela je analitičkom i kritičkom razmatranju ženskog pitanja, trasirala žensku perspektivu u društvenim znanostima i proizvela promjene na institucionalnom i tematskom planu. Relativno nove znanstvene discipline kao što su sociologija spola/roda, sociologija tijela i feministička sociologija upravo se bave ovim, do tada, potpuno zanemarenim područjima. Uglavnom pripisivane fizičkim i biološkim karakteristikama ljudi, teme spolnosti, roda i tijela ulaze u fokus interesa sociologije 80-tih godina prošlog stoljeća. Isto se, nešto ranije, dogodilo i sa ekologijom odnosno problemima okoliša koja su do tada bila isključivo prisutna u okviru teoretiziranja prirodnih znanosti i istraživanja »fizičkog« (Twine:2001:1), bez problematiziranja odnosa društvo-priroda.

Način na koji se u okviru teorije socijalne ekologije M. Bookchin-a propituje ovaj odnos, uključuje prije svega praćenje prirodne i socijalne evolucije čovjeka odnosno točaka opozicije u razvoju društva prema svijetu prirode. Jedna od ključnih točaka opozicije koju on identificira, odnosi se na konflikt između čovjeka i čovjeka i prvobitnu mobilizaciju muškaraca u formiranju muških hijerarhija koje su dale primat javnog nad privatnim, ženskim prostorom. Privatni prostor se smješta u servis javnog, a žene postaju pasivni promatrači muški orijentirane civilizacije.(Bookchin,1989:32) Zbog ove i sličnih spoznaja, Bookchin je smatrao da ne može razvijati teoriju socijalne ekologije bez doprinosa feminizma.

U Europi je prvi Kongres Ženskih studija održan u Frankfurtu, 1978. godine na kojem se naglasila potreba za teorijskim i metodološkim utemeljenjem za različitim, feminističkim razumijevanjem društvene znanosti koji bi uključio ženska iskustva u istraživanjima studija opresije i kritiku pozitivističke, kvantitativne istraživačke metodologije. Na Kongresu su postavljeni i metodološki postulati za razvoj budućih Ženskih studija, demonstrirajući njihovu posvećenost cilju ženskog oslobođenja. Njihov daljnji razvoj očitovao se uvođenjem redovnih i posebnih interdisciplinarnih poslijediplomskih studija o ženskom pitanju. No, odnos teorije i prakse dugo je u konceptu studija bio problematičan jer se, kao što je uobičajeno, očekivalo da akademske studije ostvare profesionalizam i političku neutralnost. Zbog inzistiranja na pokušaju sinteze teorijskih i političkih ciljeva, na takvu akademiziranost Ženski studiji nisu pristajali.(Papić, 1989:22).

U ovom kontekstu, svakako treba podsjetiti da je 1979.godine, pri Sociološkom društvu Hrvatske (sada Hrvatsko sociološko društvo) osnovana Sekcija »Žena i društvo«, a 1995. godine, izvan Sveučilišta, započinje s radom Centar za ženske studije u Zagrebu.

Ekofeministički kurs na ISE-u započet je s konceptom predstavljanja evolucije feminističkog mišljenja u odnosu na liberalizam, racionalizam, esencijalizam i antimilitarizam koji su zahvaćali različite struje feminističke teorije, a s namjerom da se ispita njihova povezanost s ekološkom teorijom i feminističkom politikom mira. Kao polazna točka za razvijanje *curriculumuma* uzeto je ispitivanje historijskih implikacija podvojenosti zapadnog mišljenja, Ja/drugi, javno/privatno i kultura/priroda. Ove podvojenosti su, kao ključni okvir za raspravu, bile glavne teme mnogih feminističkih antropoloških tekstova 60-tih i 70-tih godina prošlog stoljeća⁶, a naslanjale su se na analizu dihotomije muškarac/žena, te se iz toga izvela analogija o povezanosti žene i prirode, što postaje osnovna teza ekofeminizma. Za Ynestru King, ova je analogija društvena, a ne biološka konstrukcija i direktno je povezana s podvojenostima kultura /priroda i javno/privatno. Rasprave o dihotomijama koje su predstavljale okosnicu feminističke teorije drugog vala, nastavljaju biti inspiracija i za mnoge ekofeministice čije su analize poslužile formulaciji osnovnih teza o historijsko/simboličkim vezama između žena i prirode te konvergenciji interesa između ekofeminizma i ekologije (Galić, 1999: 43). Njihova posvećenost detaljnijoj razradi dualizama muškarac/žena, kultura/priroda i javno/privatno u odnosu na feminizam drugog vala dati će argument nekim teoretičarkama i teoretičarima (Y. King, C. Ramazanoglu, R. Twine) da diskurs koji se razvija označe kao feminizam trećeg vala, odnosno logični nastavak ranijeg feminizma (prvog i drugog vala).

Iako je očito da svoju osnovnu tezu baštini iz tradicije feminizma, zasluga ekofeminizma je u širenju okvira zastupanja žene i njezine odgovornosti prema uklanjanju inferiorne pozicije i žene i prirode u odnosu na mušku dominaciju.

Osim u teoriji feminizma, specifično očitovanje prema problemu okoliša nalazi i u teoriji socijalne ekologije. Zajednički nazivnik feminizma i socijalne ekologije koji je odveo prema povezivanju ekologije i feminizma, prema Chaia-i Heller, nalazi se u anarhističkom impulsu obiju teorija. To se posebice odnosi na njihove radikalne kritike dominacije i hijerarhije. Dok su ranije feminističke analize dominacije dovele do generalne kritike patrijarhalnog projekta, uključujući i dionicu o dominaciji prirodom, socijalno ekološka analiza hijerarhije odvela je prema kritici sistema muške dominacije (Heller, 1999: 53), odnosno patrijarhata kao kulturne i civilizacijske osi volje za moć, koja proizvodi nasilje nad prirodom, nad klasom, nad drugim čovjekom, nad ženom (Despot, 1989:14).

Socijalni ekolozi traže odgovor na pitanje - kako preživjeti na planetu Zemlji?, odnosno kako razvijati sustav proizvodnje hrane i energije i načina života koji bi ljudima omogućio da žive u harmoniji s neljudskom prirodom. Tražeći odgovor na ova pitanja oni pokušavaju integrirati biološke i društvene aspekte odnosa između ljudi i njihovog okoliša. Teorija koju je na ISE-u razvijao Bookchin sa suradnicima, povezuje anarhističku kritiku dominacije i hijerarhije u ljudskom društvu s pljačkom neljudske prirode.

⁶ Vidi o tome : Papić & Sklevicky (Ur.), 1983.

U djelu »Filozofija socijalne ekologije: Eseji o dijalektičkom naturalizmu«, on naglašava da »primarni raskol između prirode i društva ima originalno izvorište u hijerarhijskoj subordinaciji žena prema muškarcima i kao takav jača podvojenosti ogromnog djelovanja kako u našem svakodnevnom životu tako i u našim teorijskim dojmovima« (Bookchin, 1990:103). Podsjećanjem da ljudski i svijet prirode žive zajedno i da je teško zamisliti njihovu odvojenost, naglašava se potreba za holističkom analizom problema okoliša u ljudskom i prirodnom kontekstu. Tome doprinosi i rasprava socijalne ekologije o »jedinstvu u raznolikosti« koja je također osigurala način da se pomiri odnos između Ja i drugi s artikulacijom mogućnosti da se prepoznaju i razlike i veze između organskih fenomena (Heller, 1999:54).

Zahtjevi za objedinjavanjem socijalne i ekološke rasprave o problemima okoliša pojašnjavaju se stavovima o nemogućnosti izvođenja društvenih promjena u svezi ženske opresije bez očitovanja o degradaciji okoliša, pa ekološka pitanja postaju pitanja socijalne pravde i kod ekofeministica i kod socijalnih ekologa.

Feministička kritika dominacije zasniva se na identifikaciji dominacije muškarca nad ženom, a svoju analizu razvija na način da upozorava i na prototipe drugih formi dominacije, posebice na analognu mušku dominaciju prirodom, što je bilo inspirativno i za socijalnu ekologiju M. Bookchin-a. U teoriju socijalne ekologije on uvodi pristup dijalektičkog naturalizma koji se fokusira na tranziciju fenomena razvijanja kao kontradiktornog procesa, u kojem svaka mogućnost novog ostvarenja kumulativno sadrži sve ranije faze. Tako se i pojava života izvan neorganske prirode smatra takvom tranzicijom, pa život ne samo da se pojavljuje iz neorganskog već i sadrži neorgansko u sebi. Ova teza socijalne ekofeministice Janet Biehl dio je njezine interpretacije socijalne ekologije M. Bookchin-a i - kako ona naglašava - njegovog »ekologiziranja hegelijanske dijalektike«, s namjerom da se istakne prirodni kontinuitet između biološke i društvene evolucije odnosno veza između 'prve' prirode i pojave ljudskog društva kao 'druge' prirode (Biehl, 1991:117). Kada Bookchin pojašnjava dijalektički naturalizam, on kaže da se radi o posebnoj formi filozofskog procesa koji ne ističe promjenu već razvoj. Preneseno na dualizam mišljenje/tijelo ovaj pristup pomaže u nadvladavanju njihovih odvojenosti, odnosno njegovoj dekonstrukciji. On ne odbija njihove posebitosti niti distinkcije već naglašava njihovu uzajamnu putanju razvoja odnosno to da ljudsko društvo ('druga' priroda) sadrži uz socijalnu i evoluciju biološkog nasljeđa. Radi se dakle o stupnjevitom fenomenu kojeg J. Biehl opisuje na primjeru odraslog čovjeka koji, kao što znamo, ne zauzima jednostavno mjesto djeteta već se dijete postupno razvija u različitije biće. Taj proces ne sadrži samo biološki smjer rasta već i paralelni socijalni razvoj (Biehl, 1991:118).

Na ovoj točki nadvladavanja odvojenosti 'prve' i 'druge' prirode susresti će se ekofeminizam i socijalna ekologija. Njihova nastojanja glede dekonstrukcije dualizama Ja/drugi, mišljenje/tijelo, kultura/priroda ističu da, unatoč ostvarenom društvenom cilju vladanja prirodom i napretku u tehničkoj sposobnosti za njezino iskorištavanje, nisu ostvareni zapadni ideali mišljenja i kulture. Razlog tome

nalazi se u socijalnoj evoluciji koja je sebe definirala u opoziciji prema prirodi i prema ženskom te se tako suprotstavila održavanju života (Plumwood, 1994:68). Iako se ovaj napredak slavi kao zajednički ljudski pothvat i »spasenje društva iz demonskog svijeta prirode« (Biehl, 1991:109), suvremena ekološka kriza i odnosi u društvu prema onima čija pozicija je određena njihovim tijelima i fizičkim (biološkim) karakteristikama otvaraju nove rasprave i zahtjeve za pomirenjem odnosa Ja/drugi, kao i potrebu za stvaranjem kooperativnih odnosa s prirodom i onima 'bliskim prirodi'.

KRITIKA DOMINACIJE I EKOPRAVDA

»Život na Zemlji je međupovezana mreža, ne hijerarhija. Ne postoji prirodna hijerarhija, ljudska hijerarhija je projicirana na prirodu i zatim upotrijebljena da opravda društvenu dominaciju. Stoga, ekofeministička teorija nastoji da pokaže vezu između svih formi dominacije, uključujući dominaciju neljudskom prirodom, pa je i ekofeministička praksa nužno antihijerarhijska« (Ynestra King, 1989:19)

Tema dominacije, njezino razumijevanje, kritika i ukidanje kroz oslobađanje, u ekofeminizmu - kao i u analizi dominacije teoretičara Frankfurtske škole, dubinske, socijalne i socijalističke ekologije, postmoderne znanosti ali i suvremenih ekoloških pokreta - povezuje se u zajednički projekt teorije okoliša i etike okoliša koji poziva na ekološku pravdu ili partnerstvo s neljudskom prirodom, kao alternativu odnosu dominacije nad prirodom, kako to naglašava Carolyn Merchant. Usto, ona ističe da je priroda ravnopravan subjekt svijeta u kojem živimo, a ne objekt kojega bi trebalo kontrolirati. (Merchant, 1994:20-22)

U osnovi, radi se o borbi protiv isključivanja 'drugih', ma kako se oni inače nazivali. U studiji »Feminizam i vlast prirode«, ekofeministička filozofkinja Val Plumwood zaključuje da je radikalno isključivanje ključni pokazatelj dualizma (1993:49). Pri tome misli na isključivanje svih 'drugih', inferiorno postavljenih u dualističkoj strukturi zapadnog mišljenja i daje prikaz serije suprotstavljenih parova:

kultura	priroda
razum	priroda
muško	žensko
mišljenje	tijelo (priroda)
gospodar	rob
razum	materija (fizičko, tjelesno)
racionalnost	animalnost (priroda)
razum	emocija (priroda)
mišljenje, duh	priroda

sloboda	nužda (priroda)
univerzalno	pojedinačno
čovjek	priroda (neljudsko)
civilizirano	primitivno (priroda)
produkcija	reprodukcija (priroda)
javno	privatno
subjekt	objekt
ja	drugi

Plumwood (1993:43).

Ova lista dualističkih parova prikazuje, u stvari, proširenu verziju temeljnog opozitnog para Ja/drugi, odnosno ljudskog i neljudskog u kojem je ljudski identitet uvijek izvan i iznad neljudske prirode. Svi koji su (ili sve što je) u lancu dualističkih parova postavljeni na strani 'drugog' (prirode, ženskog, materije, emocionalnog) su inferiorni i stoga u poziciji da budu dominirani. Za kontekst ekofeminizma (i socijalne ekologije) važno je uočiti poziciju žene (ženskog) i prirode kao 'drugih', što nas podsjeća na (relativno) davni zaključak Simone de' Beauvoire (iz 1962. godine) da »ako osim žene postoji i Drugo, žena se uvijek određuje kao Drugo« (de'Beauvoir, 1982:144).

Prepoznavanje postojanja dominacije ženama a kasnije i prirodom, kao i podvojenosti priroda/kultura predstavljalo je osnovu za različita feministička usmjerenja. To da su žene bliže prirodi nego muškarci naznačeno je u samim počecima feminizma, što je otvorilo niz pitanja koja tvore temelje feminističke kritike (Galić, 2004:307). Tako se liberalni feminizam zalaže za integriranje žena u svijet kulture i proizvodnje i kidanje veze žena - priroda, socijalni i socijalistički na kritiku dominacije kojoj je cilj ostvarivanje socijalne pravde (Geiger, 2002:17), a kulturalni pojačava ovu vezu i ističe žensku duhovnu i intuitivnu snagu nasuprot kulturi patrijarhalne racionalnosti. Iako se ovaj novi diskurs velikom dijelom naslanja na navedene struje feminizma pa se često kaže da imamo onoliko ekofeminizama koliko i feminizama (Warren, 2005:140), Ynestra King i Richard Twine smatraju da se ekofeminizam prema dualizmu priroda/kultura očituje na »treći način«. Umjesto opredjeljenja za intuitivnu ili racionalnu stranu ovog dualiteta, sugerira se »integracija intuitivne, duhovne i racionalne forme znanja, obuhvaćajući i znanost i magično za transformaciju podvojenosti priroda/kultura, kako bi se stvorila vizija slobodnog ekološkog društva« (King, 1989:23)

Kritika dualizma kao koncepta uređenja svijeta po modelu suprotstavljenih i različitih entiteta predstavljala je polaznu osnovu za izvođenje ekofeminističkog argumenta, po kojem suvremena ekološka kriza ne može biti shvaćena bez raščlanjivanja i odgonetavanja serije opresija nad svim 'drugima'. S druge strane, socijalna ekologija uviđa da se tranzicijom 'prve' u 'drugu' prirodu odnosno pojavom ljudskog društva događa »deformacija«, po kojoj se čovjek pretvara u

»stranca« u prirodi i u njegovom vlastitom društvenom svijetu (Bookchin, 1989:39). Ovaj proces udaljavanja od prirode ili pretvaranje prirode u okoliš (Kirn, 1998:262), predstavlja odustajanje od čovjekovog prilagođavanja prirodi i izraz njegove novovjekovne moći. Čovjek »počinje prilagođavati prirodu sebi, pri čemu je slomljeno jedinstvo prirode, rascijepljeno na subjekt i objekt. U tom obrascu čovjek je muškarac, priroda je žena, čovjek aktivan nad prirodom i u prirodi, priroda mora uzvraćati rađanjem i trpnjom«. (Cifrić, 1990:str 78-79)

Naglašavanje da se dominacija pojavila u 'drugoj' prirodi odnosno unutar društvenog razvoja, predstavlja osnovnu tezu Bookchinove teorije, ali i najznačajniji doprinos socijalne ekologije suvremenoj ekološkoj raspravi. Dakle nije riječ o problemima između društva i prirode već, kako smatra Bookchin, o »razdvajanjima između društva i prirode koji imaju najdublje korijene u diobama unutar područja društva, to jest u duboko smještenim konfliktima između čovjeka i čovjeka« (Bookchin,1989: 32). Unutar ovih konflikata, osim stvaranja muških hijerarhija koje su predstavljale prostor javnog, dogodila se i hijerarhijska subordinacija žena prema muškarcima što, kao što je već naglašeno, Bookchin drži ključnim za objašnjenje raskola između prirode i društva. U prepoznavanju konflikta između muškarca i žene (muškog i ženskog) kao društveno primarnog, slažu se i socijalna ekologija i feminizam.

Centralna tema feminističkog razumijevanja dominacije bila je dominacija ženama, ali je ujedno predstavljala i inspiraciju za objašnjavanje i teoretiziranje drugih formi dominacije.

Ekološki orijentiran feminizam je od samih početaka naglašavao vezu između dominacije ženama i drugim ljudskim grupama (indogenim, obojenim, nemoćnim) i prirodom. S tim u vezi Karen Warren ističe potrebu za oplemenjivanjem naše percepcije drugih ljudskih 'drugih' i prirode, za prepoznavanjem njihovih vrijednosti i zagovara uvažavanje ekofeminističke etike okoliša, koja promovira moralnu zajednicu ljudi i neljudske prirode (Warren, 2005: 275). Takvom idealu zajednice 'su-svjetova' pretpostavlja se priznavanje vrijednosti drugih (Cifrić, 2000: 220-221), za što se zalaže ovakva etika koja kritikom muške dominacije ženama i prirodom pokušava da uobliči tzv. »partnersku etiku, oslobođenu od muško-rodne pristranosti o ženi i prirodi« (Merchant, 1995: 7). Sada se razrađuje u feminističkoj teoriji već prepoznato postupanje prirodom i ženama kao inferiornim, ali i inferiorizacija drugih grupa ljudi za koje se smatralo da su bliži prirodi, tzv. »nijemih predmeta bez subjektiviteta« (Papić, 1989:52). Uz opresiju žena i prirode ističu se rasna i klasna obilježja ljudi kao ona koja su također odlučujuća u njihovom društvenom pozicioniranju što predstavlja rezultat iste logike dominacije, objašnjavajuće osnove koja opravdava opresiju kako neljudske prirode tako i grupa ljudi identificiranih s područjem fizičkog i u razini s neljudskim životinjama (Warren, 2005: 258-261).

Upravo zbog tog arogantnog odnosa prema 'drugima' koji nisu nijemi nego im se oduzima glas (u slučaju žena) i koji nisu bezvrijedni već se njihove vrijednosti ne

želi prepoznati (kao u slučaju negiranja vrijednosti svijeta prirode i njemu pripadajućih neljudskih vrsta o kojima ovisi ljudsko preživljavanje), ekofeministice vide etiku okoliša kao ekopravdu koja mora prepoznavati međupovezanost društvene dominacije i dominacije prirodom (Ruether, 1989:150). Stoga se zalažu da se unutar etike okoliša afirmiraju njihova stajališta i uvaži koncept ekofeminističke etike. U tom slučaju bi se izašlo iz okvira *mainstream* etike okoliša koja izdvojenu autonomiju čovjeka u odnosu na svijet prirode, odnosno muškarca u odnosu na svijet i prirode i žene, vidi kao moralni cilj. Drugim riječima, ekofeministička etika nastoji da se pomjeri izvan koncepta ekocentričnosti po kojoj su i žene i priroda u istoj razini značajnosti (Galić, 1999:46).

O tome kako su pozicionirane žene, priroda i drugi ljudski 'drugi' odnosno što proizvodi diskurs čiji je dio i ekocentričnost, slikovito opisuje Val Plumwood: »Kao priroda, žene su distancirane od razuma i smatrane raspuštenim, emocionalnim, zamišljene fizički i tjelesno kao kaotične i životinjske. Ista ideologija je korištena da opravda pretpostavljenu inferiornost crne rase (shvaćene više kao životinje), pretpostavljenu inferiornost 'neciviliziranih' ili 'primitivnih' kultura i pretpostavljenu superiornost gospodara prema robu, gazde prema zaposleniku, mentalnog prema manualnom radniku.« (Plumwood, 1994: 75).

SOCIJALNA PUTANJA

Kao što je već naglašeno, projekt ekofeminizma je od samih početaka bio vezan za dva glavna cilja: da se izgrade veze između feminizma i ekologije i da se ukaže na nedostatke suvremene teorije okoliša koja je ignorirala feminističke osvrte na pitanja o uzrocima ekološke krize (Gaard & Gruen, 2005: 155-56). U tom nastojanju ekofeminizam se u svojoj socijalnoj struji pridružuje socijalno ekološkom zahtjevu za rekonceptualizacijom položaja čovjeka i prirode, pa već istaknutu tezu o povezanosti žene i prirode postavlja u kontekst društveno konstruiranog patrijarhalnog dualizma odnosno opresije i dominacije ženama. To se posebice odnosi na diskurs koje su razvijale teoretičarke sa ISE-a (Biehl, Heller, King). Osim razvijanja diskursa, Ynestri King se pripisuje i, za razvoj ekofeminizma, nezaobilazan aktivistički angažman započet 1980. godine, kada organizira prvu ekofeminističku konferenciju »Žene i život na Zemlji« (Women and Life on Earth) i prosvjednu akciju »Ženska akcija Pentagon« (Women's Pentagon Action) usmjerenu prema okončanju utrke u naoružanju.

Istovremeno su se u Sjevernoj i Južnoj Americi, Africi, Australiji, sjeverozapadnoj Europi i Indiji paralelno pojavljivali ženski prosvjedi protiv razvoja i uporabe nuklearnog naoružanja, neadekvatnog odlaganja opasnog otpada, forsirane uporabe pesticida u poljoprivrednoj proizvodnji, siječe šuma, itd.

Kurs ekofeminizma na ISE-u bio je vezan za teorijsku viziju nehijerarhijskog ekološkog društva slobodnog od državnih i kapitalističkih društvenih odnosa (Heller, 1999: 61). Gledano iz današnje perspektive, može se reći da je predstavljao izvorište za njegovu daljnju socijalnu putanju.

Termin »socijalni ekofeminizam« skovala je Chaia Heller, 1987. godine, s namjerom da istakne ekofeminističku orijentaciju prema konceptu koji paralelno ispituje socijalne i političke izvore ekoloških problema i afirmira specifične ljevičarske struje prisutnu u ekofeminizmu. Ubrzo je bio prihvaćen od Lijeve Zelene mreže (Left Green Network), koja je forumski djelovala na ISE-u i uključila ga među '10 ključnih vrijednosti'.

Kontekst o kojem raspravlja ekofeminizam prihvaća i Nova ljevica⁷ koju su 80-tih godina prošlog stoljeća, u Sjedinjenim Američkim Državama, predstavljali aktivisti radikalnog feminističkog, mirovnog i antinuklearnog pokreta.

Početak razvoja socijalne struje ekofeminizma veže se, dakle, za djelovanje grupe teoretičarki na ISE-u gdje se, između ostalog, postavila teza da se feministička ideja o ženskom oslobođenju može usporediti s revoltom prirode (King, 1994). One će i nagovijestiti njegov revolucionarni impuls. Inspirirane socijalnom ekologijom M. Bookchin-a prihvaćaju njegovo bazično teorijsko načelo po kojem ideja dominacije prirodom proizlazi iz dominacije čovjeka nad čovjekom. Ono što je socijalni ekofeminizam naslijedio iz tradicije feminizma jeste njegov radikalizam u traženju uvjeta pune društvene i političke ravnopravnosti za žene i druge 'druge', što se primarno veže za promjene u organizaciji društva. U stvaranju vizije ekološkog društva, ova struja zagovara radikalni koncept restrukturiranja političkih, društvenih i gospodarskih institucija.

U kasnim 80-tim, osim njegovog snažnog profiliranja vidljivo je i kritičko distanciranje od ekofeminističke spiritualnosti i esencijalizma, karakterističnih za kulturalni ekofeminizam. Iako i kulturalni i socijalni uočavaju problem dominacije ženama i prirodom (i svima 'drugima', bliskim prirodi), kulturalni promiče alternativu postojećim patrijarhalnim društvenim strukturama u vidu »matrijarhalne strukture koja odbacuje hijerarhiju i zamjenjuje je modelom mreže stvorene od interakcije elemenata koji zauzimaju ravnopravne pozicije, međusobno komuniciraju, surađuju i putem konsenzusa donose odluke« (Geiger, 2002:16). Za socijalni, oslobođenje prirode i žene od dominacije može se dogoditi samo kroz revolucionarnu društvenu promjenu u kojoj se »sustavi koji se hrane na ljudskoj opresiji zamijene nehijerarhijskim, nedominirajućim formama društvene organizacije« (Carlassare, 1994: 222).

I jedan i drugi povezuju dominaciju prirodom s društvenom dominacijom i istražuju njihove specifične učinke na položaj žene, što postaju ključna pitanja kako za ljudsko oslobođenje tako i za planetarni opstanak. No, ono što je socijalni ekofeminizam zamjerao kulturalnom jeste naglašeno bavljenje spiritualnim u

⁷ Nova ljevica je dio aktivističke tradicije novih društvenih pokreta. Sastojala se od političkih grupa koje nisu imale organizacione forme i nalazile su se lijevo od tradicionalnih komunističkih partija, bez masovne baze i izolirane od radničke klase. Ono što ovaj pokret u bitnome obilježava i karakterizira jeste činjenica da je redefinirao pojam revolucije iz čega su proizašle nove dimenzije društvenog preobražaja, koje se ne vežu za nove načine proizvodnje i nove institucije već za rušenje vladajućih sustava potreba kao i za zahtjeve koji ciljaju na kvalitativno drugačije oblike života i kvalitativno drugačije potrebe (Marcuse, 1978:49).

istraživanju opresije, kako na osobnoj tako i na društvenoj razini. Pridjev 'esencijalistički' dobiva zbog naglašavanja urođenih, bioloških kvaliteta i žene i muškarca, koje su kao takve nepromjenljive. Kulturalni ekofeminizam više se oslanja na spiritualna, psihološka i intuitivna istraživanja opresije žene i time trasira stazu za personalnu transformaciju, a socijalni na materijalističke analize institucija koje ga usmjeravaju na političku i socijalnu akciju. Nakon perioda neslaganja i međusobnog etiketiranja (s početka 90-tih godina), počinje se prepoznavati da, ipak, obje strategije pružaju otpor dominaciji i rade na okončanju opresije. To otupljuje kritičku oštricu socijalne struje prema kulturalnoj, koju se počinje prepoznavati kao zagovarača promjena u ljudskoj svijesti i duhovnosti, što je neodvojivo od promjena u institucijama (Carlassare, 1994: 227). Proces pomirenja pratila je i spoznaja da se društvene i političke transformacije ne mogu dogoditi bez promjena u ljudskoj svijesti. Tome su osobito doprinijeli eseji i ekofeminističke filozofske rasprave Val Plumwood i Karen Warren iz 90-tih godina, sa njihovim snažnim analizama i kritikama esencijalizma što je ujedno pružilo i značajan doprinos nadilaženju problema esencijalizma (Heller, 1999: 63). One, naime, prepoznaju nastojanja obje strategija da upozore na opresiju žena, prirode i 'prirodnih' i tako izraze brigu za za sveukupan život na Zemlji.

Teoretičarke okupljene oko Ynestre King su povezivanjem feminizma s teorijskim načelima socijalne ekologije osvijetlile točke presijecanja socijalne ekologije i ekofeminizma u njihovom razumijevanju dominacije ljudima i neljudskom prirodom. Ali, socijalna perspektiva ekofeminizma se nastavila potvrđivati i kroz daljnje identificiranje novih točaka koje čine mrežnu strukturu dominacije. Tako se ilustrira i povezanost između dominacije roda, klase, rase i prirode. Radi se o, kako ih Val Plumwood naziva, »četiri tektonske ploče teorije oslobođenja« (Plumwood, 1993: 1), za koje je feministička teorija ponudila parcijalno viđenje fokusirajući se najviše na rod, a socijalni ekofeminizam ih sagledava kao dijelove istog sustava opresije. Priroda, pretvorena u okoliš, kao četvrta dimenzija ovog sustava postaje dio društvenog prostora, zajedno s rodom, klasom i rasom. Analizom ovog prostora, u novijim teorijskim raspravama ekofeminizma, sustav dominacije se povezuje i s prepoznatom opresijom alternativne seksualnosti i drugih vidljivosti odmaknutih od uobičajenih društvenih normi (*queer*-izmom), zatim opresije starih (*age*izmom), nemoćnih koji su kao takvi okarakterizirani u odnosu na njihove urođene tjelesne i fiziološke poremećaje (*desabliz*mom), itd.⁸

Ono što kasnih 90-tih primjećuje Chaia Heller, socijalni ekofeminizam generalno predstavlja težnju da se naprave veze između ženskih svakodnevnih života i ekološke degradacije unutar konteksta hijerarhije i opresije te nastavlja podupirati rast svijesti o potrebi sustavnog problematiziranja pitanja roda, kulture, rase, klase i moći (Heller, 1999:64).

⁸ Vidi o tome: Twine, 2001, str. 133-141.

Ovakvom perspektivom, ekofeminizam širi kontekst suvremenih rasprava o socijalnoj nejednakosti i jača analitičku snagu teorije oslobođenja. Njegov značaj zasniva se na povezivanju feminističke kritike patrijarhata s kritikom dominacije neljudskom prirodom i ostalim 'drugostima'.

ZAKLJUČAK

Feminističko upozorenje o postojanju vjekovne podređenosti žene u odnosu prema muškarcu aktualiziralo je veliki interes, prije svega u društvenim znanostima, za problem položaja žene ali je predstavljalo i pokušaj da se pronađe i analizira korijen društvene nejednakosti spolova. To je otvorilo novu koncepciju prakse društvenih znanosti koja se suprotstavljala vidljivim i nevidljivim odnosima moći u društvu i koja je okrenuta prema kritici društva i odnosima dominacije u njemu. Zasnovana na djelovanju društvenih pokreta i njihovoj borbi za emancipaciju podređenih ili marginaliziranih društvenih grupa, ova koncepcija dovodi u pitanje realne odnose moći u društvu, ali i njihove ideološke konstrukcije u znanosti (Papić, 1989:49).

Osim položaja ljudi, upitnim postaje i položaj prirode pa se radikaliziranju ovih pitanja pridružuje sveukupna znanost. Problem održanja života na Zemlji i globalna kriza okoliša upozoravaju na to da je previše tzv. 'ostataka' u svijetu u kojem živimo u odnosu na 'glavne aktere', jer su malobrojni ljudi i poneke oaze neljudske prirode ostali netaknuti od različitih oblika dominacije, ugnjetavanja i nepravednog iskorištavanja. Posebno se pitamo što je ostalo za buduće generacije ako se uzme u obzir da su ugrožene 'hraniteljice budućih generacija', žene i priroda. 'Drugi' su postali toliko brojni da je izvjesno očekivati njihovu reafirmaciju ili »kraj 'drugih', kraj naših visokorazvijenih sposobnosti distanciranja, kraj koji je atomskim zagađenjem postao iskustven«(Beck, 2001:11).

Ekofeminizam svakako doprinosi ovoj rekonceptualizaciji znanstvene, socijalne i političke prakse.

LITERATURA

- Andermahr S., Lovell T. & Wolkowitz. C. (2000). **A Glossary of Feminist Theory**. London: Arnold.
- Beauvoir de, S. (1982). **Drugi pol I**. Beograd: BIGZ.
- Beck. U. (2001). **Rizično društvo: U susret novoj moderni**. Beograd: Filip Višnjić.
- Biehl, J. (1991). **Rethinking Ecofeminist Politics**. Boston: South and Press.
- Bookchin, M. (1989). **Remaking Society**. Montreal: Black Rose Books.

- Bookchin, M. (1990). **The Philosophy of Social Ecology: Essays on Dialectical Naturalism**. Montreal: Black Rose Books.
- Carlassare, E. (1994). Essentialism in Ecofeminist Discourse. U: Merchant, C. **Ecology (Key Concepts in Critical Theory)**. New York: Routledge.
- Cifrić, I. (1989). **Socijalna ekologija**. Zagreb: Globus.
- Cifrić, I. (1990). **Ekološka adaptacija i socijalna pobuna**. Zagreb: Radničke novine.
- Cifrić, I. (2000). **Moderno društvo i svjetski etos: Perspektive čovjekova nasljeđa**. Zagreb: Hrvatsko sociološko društvo.
- Despot, B. (1995). »New age« i Moderna. Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo.
- Despot, B. (1989). **Emancipacija i novi socijalni pokreti**. Osijek: Međuopćinska konferencija SKH -Centar za idejno-teorijski rad .
- Gaard, G. & Gruen L. (2005) Ecofeminism: Toward Global Justice and Planetary Health. U: Zimmerman, E.M. et all (Eds). Str. 155-177. **Environmental Philosophy, From Animal Rights to Radical Ecology**. New Jersey: Prentice Hall.
- Galić, B. (2004). Seksistički diskurs rodnog identiteta. U: **Socijalna ekologija**, (13) 3-4: 305-324.
- Galić, B. (1999). Ekofeminizam - novi identitet žene. U: **Socijalna ekologija**, (8) 1-2:41-55.
- Geiger, M. (2002). Spiritualni aspekti ekofeminizma. U: **Socijalna ekologija**, (11) 1- 2:15-27.
- Heller, C. (1999). **Ecology of Everyday Life: Rethinking Desire for Nature**. Montreal/New York / London: Black Rose Books.
- King, Y. (1994). Feminism and the Revolt of Nature. U: Merchant, C. **Ecology (Key Concepts in Critical Theory)**. Str. 198-206. New York: Rotledge.
- King, Y. (1989). The Ecology of Feminism and the Feminism of Ecology, U: Plant J. (Ed.) Str.18-28. **Healing the Wounds: The Promise of Ecofeminism**. Philadelphia:New Society Publishers.
- Kim, A. (1998). Nekoliko temeljnih dilema ekološke etike. U: **Socijalna ekologija**, (11) 3: 257-270.
- Marcuse, H. (1978). **Merila vremena**. Beograd: Grafos.
- Merchant, C. (1995). **Earthcare: Women and the Environment**. New York: Routledge.
- Merchant, C. (Ed.). (1994). **Ecology (Key Concepts in Critical Theory)**. New Jersey Humanities Press.
- Papić, Ž. (1989). **Sociologija i feminizam**. Beograd: Istraživačko - izdavački centar SSO.
- Papić, Ž. & Sklevicky L. (Ur.) (1983). **Antropologija žene**. Beograd: Prosveta.

- Pavlović, V. (1987). **Poredak i alternativa. Izazov novih pokreta.** Nikšić: Univerzitetska riječ.
- Plumwood, V. (1993). **Feminism and the Mastery of Nature.** London: Routledge.
- Plumwood, V. (1994). The Ecopolitics Debate and the Politics of Nature. U: Warren, J.K. (Ed.). Str. 64-87. **Ecological Feminism.** London / New York: Routledge.
- Ramazanoglu, C. (1989). **Feminism and the Contradiction of Oppression.** London: Routledge.
- Ritzer, G. (1997). **Suvremena sociologijska teorija.** Zagreb: Nakladni zavod Globus.
- Ruether, R.R. (1989). Toward an Ecological-Feminist Theory of Nature. U: J. Plant (Ed.) Str. 145-150. **Healing the Wounds: The Promise of Ecofeminism.** Philadelphia: New Society Publishers.
- Twine, R. (2001). **Ecofeminism and the »New« Sociologies: A Collaboration against Dualism.** Phd Sociology; Manchester: Manchester Metropolitan University. <http://www.richardtwine.com>
- Warren, J.K. (2005). The Power and the Promise of Ecofeminism, Revisited. U: Zimmerman et al (Eds.) Str.139-154. **Environmental Philosophy: From Animal Rights to Radical Ecology.** New Jersey: Prentice Hall.
- Warren, J. K. (2000). **Ecofeminist Philosophy: A Western Perspective on What It Is And Why it Matters.** Bloomington: Indiana University Press.
- Warren, J. K. (1996). **Ecological Feminist Philosophies.** Bloomington: Indiana University Press.

SOCIAL PERSPECTIVE OF ECOFEMINISM

Ivanka Buzov

Summary

In this work we focused on social ecofeminism and its critique of domination that polemized with basic views of Murray Bookchin's feminist and social ecology theory. The vision of the liberation of women, social equality and social justice are closely connected with the affirmation of degraded and inferior space of inhuman nature. The ecofeminist ethics is promoted here, based on partnership in its nature, liberated from the dualism of Western intellectual thought and gender bias on woman and nature. The social ecofeminism puts the thesis on the connection between woman and nature in the context of socially constructed patriarchal society, oppression and domination over woman, reinforcing the feminist critique of the patriarchal society, social dominations and hierarchies. It also accepts the basic principle of social ecology according to which domination naturally comes out of man's domination over man, thus being the primary goal in society. Social ecofeminism connects the domination of woman and nature with race and class domination, and supports a radical opposition to the existing social institutions founded in this domination system.

The problem of human inequality and affirmation of social justice is now being regenerated through social drifts of ecofeminism that connects the vision of gender, class, race and liberation of all those who do not fit the common social normality norms with affirmation of degraded and inferior space of inhuman nature.

Key words: dialectic naturalism, domination, ecofeminism, ecology, ethics, nature, social ecology, social ecofeminism, woman

DIE SOZIALE PERSPEKTIVE DES ÖKOFEMINISMUS

Ivanka Buzov

Zusammenfassung

Dank der feministischen Bewegung, dem weiblichen bürgerlichen Aktivismus innerhalb der Ökobewegung und der Entwicklung des feministischen Theoriediskurses hat sich hinsichtlich der modernen Umweltprobleme eine Mehrstimmigkeit entwickelt, bekannt als Ökofeminismus oder ökologischer Feminismus.

In der vorliegenden Arbeit fokussieren wir uns auf den sozialen Ökofeminismus und seine Kritik der Dominanz, die mit den Grundpostulaten der feministischen Theorien und der Theorie der sozialen Ökologie von Murray Bookchin übereinstimmt. Die Vision der weiblichen Befreiung, der sozialen Gleichheit und schließlich der sozialen Gerechtigkeit verbindet man mit der Affirmation des degradierten und untergebenen Gebiets der nicht-menschlichen Natur. In dem Sinne wird für die ökofeministische Ethik geworben, die im Grunde partnerschaftlich ist, befreit vom Dualismus des westlichen intellektuellen Denkens und von der männlichen Parteilichkeit hinsichtlich Frauen und Natur. Der soziale Ökofeminismus stellt die schon hervorgehobene feministische These über die Verbundenheit zwischen Frau und Natur in den Kontext des gesellschaftlich konstruierten Patriarchats bzw. der Opression und Dominanz über Frauen, verstärkt die feministische Kritik an der patriarchalischen Gesellschaft, an der sozialen Dominanz und Hierarchie und akzeptiert das Grundprinzip der sozialen Ökologie, nach dem die Herrschaft über die Natur aus der Herrschaft des Menschen über andere Menschen hervorgeht, und an sich das primäre soziale Ziel darstellt.

Bei Identifizierung von neuen Punkten zur Ausweitung des Netzes der Strukturdominanz verbindet der Ökofeminismus die Dominanz der Frau und der Natur mit der Rassen- und Klassendominanz, und befürwortet eine radikale Entgegensetzung den bestehenden Institutionen der Gesellschaft, die auf diesem System der Dominanz beruhen.

Das Problem der menschlichen Ungleichheit und der Affirmation der sozialen Gerechtigkeit, mit dem sich Jahrhunderte lang die radikalen sozialen Theorien (einschl. Feminismus) beschäftigt haben, wird jetzt in der sozialen Strömung des Feminismus erneuert, die die Vision des Geschlechts, der Klasse, der Rasse und der Befreiung aller, die aus dem Rahmen von gesellschaftlichen Normen über die Normalität fallen mit der Affirmation des degradierten und untergebenen Gebiets der nicht-menschlichen Natur verbindet.

Schlüsselwörter: dialektischer Naturalismus, Dominanz, Ökofeminismus, Ökologie, Ethik, Natur, soziale Ökologie, sozialer Ökofeminismus, Frau